

Turbuly Lilla

Lovakról és emberekről

Közellenség

a Hevesi Sándor Színházban

Kohlhaas Mihály történetét a hazai színházba járók többnyire Sütő András drámájából, az *Egy lócsiszár virágvasárnapjából* ismerik. A zalaegerszegi színház ezt a darabot eddig még nem játszotta, de a kaposvári, 1974-es, Zsámbéki Gábor rendezte előadás, Vajda Lászlóval és Molnár Piroskával a főszerepekben, vendégszerepelt a városban – ahogy erre édesanyám visszaemlékezett, amikor elmondtam neki, hogy aznap este a *Közellenségre* készülök. Egy pécsi ismerősöm, aki ugyanaznap csak ezért az új Kohlhaas Mihály-történetért utazott Zalaegerszegre, ugyanezt a kaposvári előadást emlegette, mint meghatározó élményét. Ezek után azzal a magasra tett mércével ültem be a nézőtérre, hogy vajon születik-e hasonlóan emlékezetes előadás a *Közellenségből*?

Tasnádi István drámáival már eddig is többször találkozhattak a zalaegerszegiek: itt volt a *Finito* ősbemutatója, akkor még *Magyar zombi* címmel (2006), és itt mutatták be a *Tranzitot* (2008) is, mindkettőt Bagó Bertalan rendezésében. De más műfajokban is láthatták munkáit, hiszen ő jegyzi az *Othello Gyulaházán* átdolgozását (2010, rendező: Telihay Péter) és a *Made in Hungária* (2013, rendező: Méhes László) szövegkönyvét is.

A *Közellenség*nek az a nagy újdonsága, hogy Kohlhaas Mihály lovainak szemszögéből mondja el a 16. században, Brandenburg tartományban valóban élt tisztos lókereskedő és derék polgár történetét, aki az igazságát keresi a vele megesett jogtalanság ellenében, méghozzá egészen addig, amíg a jogkeresésből családi tragédia, a hatalmasságokkal való szembefordulásból véres önbíráskodás lesz. A két ló – egy kanca és egy csődör – két, egymástól eltérő nézőpontot képvisel: a csődör feltétlen hűséggel viszonyul gazdájához, nem kérdőjelezi meg a döntéseit; a kanca viszont a gazda igazságkeresését mániákusságnak tartja, amivel saját magát és az övéit is romlásba dönti, ő inkább alkalmazkodna, kiegyezne, túlélne. Vagyis nagyon is emberi álláspontok és viszonyulások jelennek meg általuk: a hatalomhoz való viszony, a kisemberi kiszolgáltatottsággal való együttélés vagy az ellene való lázadás. Az ő szemükön keresztül látjuk a többi szereplőt, leginkább velük tudunk azonosulni – a még Kohlhaas Mihálynál is sokkal jobban kiszolgáltatott, gazdájuktól és a gazdájuk feletti hatalomtól egyaránt függő, paripából rozzant gebévé dolgoztatott-hajtott, végül vágóhídra küldött lovakkal. Ők azok, akik közvetlen

kapcsolatot tartanak a nézőközönséggel, nekünk mondják el a történetet, miközben az előadás kerete szerint virslyigári kivégzésükre várnak.

Mindehhez elengedhetetlen, hogy színpadi jelenlétük, „lóságuk” és „emberségük” egyaránt meggyőző, hiteles legyen. A színészek – Madák Zsuzsanna és Barsi Márton – remekül helytállnak ebben a szokatlan szerepben, az általuk megformált karakterek

egyszerre női és férfi archetípusok és konkrét, hűs-vér „lóemberek”. Gergye Krisztián koreográfus keze nyomán elsősorban nem a jelmez, hanem a mozgás teremti meg a „lóemberből” a lovat: egy-egy ideges vállrándítás, egy toppantás, egymás kerülgetése, büszke vonulások és váratlan megrettenések, űzött trappolások és kimerült fújtatások adják a „lóság” lényegét, anélkül, hogy bármelyik gesztusuk túlzó

vagy szükségtelenül direkt lenne. Kettejükön az is látszik, hogy már többször dolgoztak együtt Gergye Krisztiánnal, ezért jól ismerik a mozgásnyelvet, amit beszél.

Sztarenki Pál rendezése egyébként is nagyban épít jelekre, szimbólumokra, gesztusokra. Nem játszatja el azt, amire elég csak utalni, bátran hagyatkozik a nézők képzeletére. Ott van mindjárt az előadás legelején az a játékszernek tűnő, kicsike sorompó, ami később valódi akadályá növekedik, megint máskor tényleg játékszerepben tűnik fel, aprócska kapuként, amire a kancellár (Urházy Gábor László) célozgat a golfütőjével. Vagy ugyanó, ahogy almával játszik, dobálózik, míg csak ezek az almák emberfejékké nem válnak. A fejedelem (Bellus Attila) vastag, puha párnája, amit kényesen igazítgat, paskolgat, mielőtt felséges ülepe alá tenné. A véres összecsapásokat idéző jelenet, amelyben Kohlhaas Mihály (Farkas Ignác) minden dühe és indulata fejzecsapásokban és szanaszét repkedő fadarabokban materializálódik. De egyébként is, ha öldöklésről van szó, egy szétfröccsentett káposztafej vagy a négy

részre tördelt alma meglepően erős jellé tud válni az előadásban.

Maga a tér (Mészáros Tibor munkája) egyszerű, de jelentéses. A színpad két oldalán két mozgatható vasépítmény jelzi a lovak börtönét, amelyek könnyen átalakulnak Tronkai Vencel kastélyává vagy őrtoronnyá. Fontos és szinte univerzális díszletelem az a mozgatható alkotmány, ami hol kocsi, hol ágy szerepet tölt be, és az előadás egy pontján kocsiból Lisbeth (Kátai Kinga) halottas ágyává is válik. A másik oldalon, a hatalmasok oldalán pedig ugyanilyen szimbolikus tárgy egy méretes fürdőkád. Cselényi Nóra jelmezei szintén jelzésértékűek, legyen szó a Kohlhaas család korhűhöz közelítő ruháiról, Tronkai Vencelék wellness-fürdőköpenyeiről vagy az udvarban viselt fényes szaténöltönyökről. A jelmezek tehát egyszerre utalnak a régmúltra és a jelenre – nem lehet véletlen, hogy a jelenkoriak a hatalmukkal élőknek és visszaélőknek jutottak.

Sokat hozzátesz az előadáshoz Mária Zsolt zenéje, és a zenekar folyamatos jelenléte a színpadon, még hozzá annak egy magasra emelt, bár szérül,

a nézőtér egy részéről majdnem takarásban lévő pontján. Nagyon hatásos például az első felvonás végén, ahogy a zenébe dobszöként épülnek be Herse (Kanda Pál) koporsóba szöveget verő kalapácsütései, majd a második felvonás ugyanezzel a ritmussal kezdődik, rögtön visszarántva a nézőt az előadás világába. Dalokat is beillesztettek az előadásba, ezek szinte brechti songoknak hatnak, erősítve a közönséghez való közvetlen odafordulással és a jelzésszerű játékmóddal az előadásban amúgy is jelen lévő epikus színház érzetét.

A kiérlelt rendezői koncepció következtében a színészi alakítások egyenként és összességükben is a helyükön vannak – ebben az évadban nagyszínpadon messze ebben az előadásban mutatja legjobb formáját a társulat. Farkas Ignác Kohlhaas Mihály elsőre jámbor értetlenséggel reagál az értelmetlen és törvénytelen szabályra, majd még sokáig bízik a hatalom racionalitásában és belátásában, de a felesége elvesztése miatti fájdalom elmosza a benne lévő gátakat. A favágó-jelenetben már egy bármire elszánt, a fájdalomtól és a haragtól kontrollját vesztett embert látunk. Kátai Kinga Lisbethjében a szelídség játékosággal és tartással ötvöződik. Kanda Pál a megvert, összetört szolga szerepében szívszorítóan „makogja” el az őt ért megaláztatásokat. Balogh Tamás Luther Márton szerepében dühödtt prófétaként ront be a nézőtéren keresztül a

színpadra, karakterében a szent és a gyarlóan emberi egyaránt jelen van. Kiss Ernő a Várnagy szerepében uránál is kíméletlenebb gonoszt játszik, Mihály Péter Tronkai Vencelként nem velejéig elvetemült főurat, hanem egy gonoszkodó, elkényeztetett gyereket.

A végén visszatérünk az indító kerettörténethez, újra a vágóhídon vagyunk. Hát, így jutottunk ide – összegzi a történetüket a Csóddör. És ti? – kérdezi tőlünk a Kanca. Mert nem történelmi drámát, hanem érvényes, erős, jelen idejű előadást láthatunk, amire akár évtizedek múlva is emlékezhet a néző – éppen úgy, mint arra az 1974-es kaposvári előadásra.

Hozzá kell tenni mindehhez, hogy az előadást kétszer is láttam, és mind a két alkalommal az volt a tapasztalatom, hogy a nézők egy része erős ellentartással ült be az előadásra. Többen meg is fogalmazták körülöttem, hogy amikor annyi bajuk és gondjuk van a mindennapokban, a színházban szórakozni szeretnének. Voltak, akik – valószínűleg ugyanebből az indíttatásból – el sem jöttek a bérletes előadásra. Mind a kétszer azt tapasztaltam, hogy az előadás túlnyomó többségükben meggyőzte a kétkedőket is. És legyenek bármilyen fontosak a látogatottsági és pénzügyi szempontok, egy színház egyszerűen nem mondhat le az olyan kérdező, bátran kísérletező, kockázatvállaló előadásokról, mint a *Közellenség*, mert azzal lényegét veszíti el.

Szereposztás:

Kohlhaas Mihály - Farkas Ignác Jászai-díjas
 Herse - Kanda Pál
 Kanca - Madák Zsuzsanna
 Csóddör - Barsi Márton
 Lisbeth - Kátai Kinga
 Tronkai Vencel - Mihály Péter
 Siegfried / Kunz / Csikós I. - Hertelendy Attila
 Günther / Hinz / Csikós II. - Szakály Aurél
 Várnagy / Nagelschmidt - Kiss Ernő Jászai-díjas
 Kallheim, tartományi kancellár - Urházy Gábor László
 János Frigyes, Szászország fejedelme - Bellus Attila
 Luther Márton - Balogh Tamás
 Ügyvéd / Jünger úr, szomszéd - Andics Tibor
 Sintér - Wellmann György Aase-díjas
 Antónia nővér - Lőrincz Nikol
 Apácák - Magyar Cecília és Kiss Szilvia
 Csuhas - Vass János Pál

Tasnádi István: KÖZELLENSÉG
zenés uszítás
 Heinrich von Kleist elbeszélése nyomán
Zene: Máriás Zsolt
Rendező: Sztarenki Pál